

Marek Paprocki

**UZALEŻNIENIE OD NARKOTYKÓW WŚRÓD
MŁODZIEŻY GIMNAZJALNEJ W ŚWIETLE
WYBRANYCH REGULACJI PRAWNOKARNYCH
ORAZ USTAWY O PRZECIWDZIAŁANIU
NARKOMANII**

Wstęp

Zagadnienie narkomanii wśród młodzieży budzi od lat słusze zainteresowanie pedagogów i wychowawców. Problematyka ta przyciąga również uwagę przedstawicieli innych nauk humanistycznych, w szczególności nauk penalnych, a wśród nich prawa karnego, kryminologii i kryminalistyki. Autor pracy postanowił przyrzeć się bliżej oraz rozważyć, wielokierunkowo problematykę narkomanii wśród młodzieży gimnazjalnej. Za właściwe uznać trzeba bowiem szersze, niż zazwyczaj występujące w literaturze przedmiotu, podejście do omawianego zagadnienia. Odnosząc się do wyników badań poczynionych przez nauki penalne oraz nawiązując do obowiązujących regulacji prawnych, dotyczących zarówno karalności posiadania, jak i sprzedaży narkotyków, artykuł ma na celu ukazać również psychologiczne aspekty uzależnienia wśród młodzieży. W artykule zaprezentowany zostanie problem narkomanii oraz narkotyków wraz ze stworzoną na potrzeby pracy – w oparciu o ich literalne i prawne znaczenie – siatką pojęć. Ważnym elementem opracowania będzie również oparcie się na stosownych danych statystycznych, które ukazują – prawdopodobnie w najbardziej bliski prawdy sposób – zasięg i powszechność funkcjonowania narkotyków oraz problemu narkomanii w polskich gimnazjach. Dopiero na tak stworzonym fundamencie możliwe jest podjęcie rozważań dotyczących pedagogicznych aspektów przedmiotowego zagadnienia. W części pracy dotyczącej rozważań pedagogicznych będzie koniecznym wskazanie zarówno działań pokazowych, które są niestety niekiedy podejmowane przez szkoły, jak i działań, które mogą przynieść zamierzone efekty w postaci uchronienia dzieci przed uzależnieniem. W toku wywodu poczyniono również rozważania na temat wdrożenia pracy u podstaw, mającej na celu kształtowanie odpowiednich zachowań u młodzieży, którą szkoły mogą prowadzić jedynie w porozumieniu

i kontakcie z rodzicami uczniów. Efektem tych przemyśleń będzie próba uzyskania odpowiedzi na pytanie czy możliwym jest wyrugowanie problemu narkomanii z polskich gimnazjów.

Definicja narkomanii oraz narkotyku

Na wstępie rozważań koniecznym jest zdefiniowanie pojęcia narkomanii oraz narkotyku. Za najbardziej właściwe wydaje się wyjście ze słownikowej definicji ww. pojęć. Narkomanię definiuje się przykładowo jako nawyk stałego używania narkotyków doprowadzający do zmian chorobowych, zwłaszcza w układzie nerwowym i wyniszczenia organizmu¹. Narkotyk natomiast jest określany jako substancja pochodzenia roślinnego, np. morfina, kokaina lub otrzymywana syntetycznie, powodująca (zależnie od dawki) uspokojenie, euforię, zniesienie bólu, odurzenie, sen; nadużywana prowadzi do narkomanii². Należy wskazać, że również ustawodawca dokonał zdefiniowania pojęcia narkomanii. Narkomanią, zgodnie z art. 4 pkt 11 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2012 r., poz. 124, z późn. zm.) – dalej UoPN, jest stałe lub okresowe używanie w celach innych niż medyczne środków odurzających lub substancji psychotropowych albo środków zastępczych, w wyniku czego może powstać lub powstało uzależnienie od nich. W stosownych przepisach wskazano ponadto co należy rozumieć jako uzależnienie. Zgodnie z art. 4 pkt 29 UoPN, uzależnieniem od środków odurzających lub substancji psychotropowych nazywany jest zespół zjawisk psychicznych lub somatycznych wynikających z działania środków odurzających lub substancji psychotropowych na organizm ludzki, charakteryzujący się zmianą zachowania lub innymi reakcjami psychofizycznymi i koniecznością używania stale lub okresowo tych środków lub substancji w celu doznania ich wpływu na psychikę lub dla uniknięcia następstw wywołanych ich brakiem. W UoPN próżno szukać definicji legalnej pojęcia narkotyku. W jej miejsce ustawodawca posłużył się pojęciami substancji psychotropowych, środków odurzających oraz środków zastępczych. Zgodnie z art. 14 pkt 25, 26 i 27 UoPN, substancją psychotropową jest każda substancja pochodzenia naturalnego lub syntetycznego, działająca na ośrodkowy układ nerwowy, określona w wykazie substancji psychotropowych stanowiącym załącznik nr 2 do ustawy, środkiem odurzającym jest każda substancja pochodzenia naturalnego lub syntetycznego działająca na ośrodkowy układ nerwowy, określona w wykazie środków odurzających stanowiącym załącznik nr 1 do ustawy; środkiem zastępczym jest natomiast substancja pochodzenia naturalnego lub syntetycznego w każdym stanie fizycznym lub produkt, roślina, grzyb lub ich część, zawierające taką substancję, używane zamiast środka odurzającego lub substancji psychotropowej lub w takich samych celach, jak środek odurzający

¹ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1979, s. 283.

² *Ibidem*.

lub substancja psychotropowa, których wytwarzanie i wprowadzanie do obrotu nie jest regulowane na podstawie przepisów odrębnych; do środków zastępczych nie stosuje się przepisów o ogólnym bezpieczeństwie produktów. W załączniku nr 1 i 2 do UoPN zostały zamieszczone szczegółowe katalogi substancji psychotropowych oraz środków odurzających, w których wskazano międzynarodowe nazwy ww. substancji oraz ich nazwy chemiczne.

Definicje pojęcia narkotyku można znaleźć również w pracach poświęconych medycynie oraz dziedzinom związanym z prawem karnym, takim jak kryminologia czy kryminalistyka. W ujęciu kryminologicznym narkotykami są substancje naturalne, jak również substancje otrzymywane w sposób sztuczny wpływające na organizm poprzez zmiany percepcji, nastrojów i procesów życiowych³. Uzależnienie od narkotyków dzieli się na psychiczne i fizyczne. Uzależnienie psychiczne polega na tym, że narkoman skupia się wyłącznie na myśleniu o zdobyciu i zażyciu narkotyku. Uzależnienie fizyczne natomiast ma polegać na tym, że narkotyk staje się integralnym elementem metabolizmu, jego brak wywołuje stany lękowe, obniżenie nastroju oraz efekty o charakterze fizjologicznym, takie jak drgawki, bóle⁴.

Na potrzeby niniejszej pracy posłużono się pojęciem narkomanii, przez które rozumie się uzależnienie od substancji psychotropowych, środków odurzających oraz środków zastępczych w rozumieniu UoPN, które powoduje u osoby przyjmującej tego rodzaju środki niesłabnącą chęć psychiczną oraz fizyczną konieczność przyjmowania tego rodzaju substancji. Mianem narkotyku określić można ogół substancji, w tym wskazanych w UoPN, których zażywanie powoduje zmianę zachowania oraz funkcjonowania organizmu, przyjmowanych przez osobę zażywającą w celu osiągnięcia odmiennych stanów świadomości.

Narkotyki można podzielić na szereg grup zarówno w zależności od ich składu chemicznego, jak i z uwagi na ich oddziaływanie na organizm osoby je przyjmującej. Przedstawianie tego rodzaju podziałów nie jest jednak celowe z uwagi na temat niniejszego opracowania.

Prawnokarne konsekwencje zażywania oraz handlu narkotykami

Z uwagi na tematykę, rozważania ograniczone zostały jedynie do prawno-karnych regulacji czynów zabronionych związanych z posiadaniem oraz drobnym handlem narkotykami, których znamiona mogą wypełniać zachowania młodzieży gimnazjalnej. Prawnokarnej regulacji omawianej problematyki próżno szukać w Kodeksie karnym. Podstawowe znaczenie dla ww. sprawy mają

³ K. Bulat, P. Czarniak, A. Gorzelak, K. Grabowski, M. Iwański, P. Jakubek, J. Jodłowski, M. Malek, S. Młodawska-Mąsior, A. Papież, M. Stożek, *Kryminologia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 128.

⁴ *Ibidem*, s. 129.

UoPN oraz ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. Nr 35, poz. 228, z późn. zm.) – dalej: UoPSN.

UoPN zawiera szeroki katalog czynów zabronionych związanych z posiadaniem, produkcją, obrotem oraz sprzedażą i nieodpłatnym udzieleniem innym osobom narkotyków. W ocenie autora młodzież gimnazjalna najbardziej narażona jest na popełnienie czynów stypizowanych w art. 54, art. 58 oraz art. 59 i 62 ust. 1 i 3 UoPN.

Zgodnie z art. 54 ust. 1 i 2 pkt 1 UoPN, karze podlega kto wyrabia, posiada, przechowuje, zbywa lub nabywa przyrządy, jeżeli z okoliczności wynika, że służą one lub są przeznaczone do niedozwolonego wytwarzania, przetwarzania lub przerobu środków odurzających lub substancji psychotropowych, a także ten, kto przystosowuje do niedozwolonego wytwarzania, przetwarzania, przerobu lub konsumpcji środków odurzających lub substancji psychotropowych naczynia i przyrządy, choćby były wytworzone w innym celu.

Art. 58 UoPN ust. 1 penalizuje udzielenie innej osobie środka odurzającego lub substancji psychotropowej, ułatwianie albo umożliwianie ich użycia albo nakłanianie do użycia takiego środka lub substancji. Dodatkowo w ust. 2 ww. artykułu przewidziano kwalifikowaną, poprzez zaostrzenie represji karnej, formę czynu z art. 58 ust. 1 UoPN, polegającą na udzielaniu środka odurzającego lub substancji psychotropowej małoletniemu lub nakłanianiu go do użycia takiego środka lub substancji albo udzielaniu ich w znacznych ilościach innej osobie.

Na podstawie art. 59 ust. 1 UoPN karze podlega ten kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, udziela innej osobie środka odurzającego lub substancji psychotropowej, ułatwia użycie albo nakłania do użycia takiego środka lub substancji. W ust. 2 ww. artykułu umieszczono kwalifikowaną formę czynu zabronionego z art. 59 ust. 1 przewidującą zagrożenie karą w wyższym wymiarze jeżeli sprawca czynu, o którym mowa w ust. 1, udziela środka odurzającego lub substancji psychotropowej małoletniemu, ułatwia użycie albo nakłania go do użycia takiego środka lub substancji.

W art. 62 ust. 1 ustawodawca dokonał penalizacji posiadania środków odurzających oraz substancji psychotropowych, a w ust. 3 ww. artykułu wskazał, typ uprzywilejowany tego czynu, zagrożony karą łagodniejszą.

Wykładając treść powyższych regulacji należy wskazać, że na podstawie art. 54 ust. 1 UoPN, karalnym jest działanie zmierzające do wytwarzania urządzeń mających służyć produkcji narkotyków, handel tego typu urządzeniami, ich posiadanie oraz przechowywanie. Posiadanie należy rozumieć jako każde, chociażby krótkotrwale władztwo nad rzeczą, bezpośrednio lub za pomocą innej osoby, zaś przechowywanie jako „działanie, które polega na uchronieniu rzeczy przed zepsuciem, zniszczeniem, zaginięciem lub pogorszeniem dotychczasowego jej stanu i to przez pewien okres, a więc przetrzymanie rzeczy na przyszłość”⁵.

⁵ K. Łuczak, A. Muszyńska, *Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008, s. 487-488.

Na podstawie art. 54 ust. 2 pkt 1 UoPN karalnymi są zachowania polegające na dostosowywaniu urządzeń i naczyń do produkcji, przetwarzania i korzystania ze środków odurzających. Takie zachowanie może polegać chociażby na wytwarzaniu tzw. fifek do palenia marihuany, dostosowywania w sposób chałupniczy sprzętu kuchennego, np. misek, gazy, łyżek do oczyszczania narkotyków niskiej jakości, np. zanieczyszczonego mefedronu za pomocą rozpuszczalnika acetonowego i sita z gazy. Takie zachowanie może polegać również na sporządzeniu nowych lub wykorzystywaniu istniejących urządzeń do rozdrabniania, suszenia czy porcjowania narkotyków np. wykorzystanie suszarki do owoców do suszenia marihuany, lub zastosowanie wagi precyzyjnej do odmierzania odpowiednich dawek narkotyku. Granicę możliwego wykorzystania różnego rodzaju przedmiotów do przetwarzania czy konsumpcji narkotyków stanowi jedynie pomysłowość podmiotu ich dokonującego.

Zgodnie z art. 58 ust. 1 UoPN, karalnym jest już samo udzielenie, a więc nieodpłatne ofiarowanie narkotyku innej osobie. Przyjmuje się jednak, że o udzieleniu może być mowa jedynie wtedy, gdy odbiorcą narkotyku jest jego bezpośredni konsument, a nie osoba, która narkotyk przyjmuje w celu dalszego obrotu jako dealer (handlarz) – por. wyrok SA w Białymstoku z dnia 20 marca 2001 r., II AKa 34/01. Poprzez umożliwienie lub ułatwienie użycia narkotyków należy rozumieć stworzenie innej osobie dogodnych warunków do użycia narkotyków, np. zaproszenie do mieszkania w celu przyjęcia narkotyków. Jako nakłanianie do użycia narkotyków należy rozumieć podejmowanie działań zmierzających do wzbudzenia w innej osobie chęci, woli ich przyjęcia, np. złożenie innej osobie obietnicy podjęcia oznaczonego działania, jeżeli zgodzi się ona zażyć narkotyk, lub wywarcie na niej presji.

Art. 59 ust. 1 UoPN przypomina w swym brzmieniu art. 58 ust. 1 UoPN, dlatego też rozważania dot. poprzedniego artykułu pozostają aktualne. Odmienność regulacji z art. 59 ust. 1 UoPN polega jedynie na dodaniu celu w którym sprawca działa tzn. osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej dzięki udzieleniu, nakłonienu lub ułatwieniu użycia narkotyku. Tego rodzaju zachowanie może polegać na każdym odpłatnym udostępnieniu narkotyków np. sprzedaży ich innej osobie. Wydaje się również, że w hipotezie omawianej regulacji mieści się wymiana narkotyku za przedmiot, np. stosownej wielkości porcja narkotyku za markowe ubranie lub zegarek. W doktrynie wskazuje się ponadto, że również osoba jedynie pośrednicząca w zakupie narkotyków swoim działaniem wypełnia hipotezę art. 59 ust. 1 UoPN⁶. Korzyść osobistą, o której mowa w ww. artykule można rozumieć przykładowo jako pomoc udzieloną sprawcy poprzez oznaczone zachowanie czy też poddanie się obcowaniu płciowemu.

Art. 62 ust. 1 UoPN penalizuje już samo posiadanie narkotyków. Należy je rozumieć tak jak w przypadku posiadania, o którym była już mowa w trakcie rozważań dot. art. 54 ust. 1 UoPN.

⁶ *Ibidem*, s. 527.

Wszystkie z omówionych wyżej przestępstw sprawca może popełnić działając w sposób zawiniony, tj. w sytuacji, w której w danych okolicznościach mógł zachować się w sposób zgodny z prawem. Co o zasady postać zamiaru sprawcy, tj. jego stosunek psychiczny do popełnionego czynu, umożliwiający pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej na podstawie wyżej powołanych przepisów, powinien mieć formę zamiaru bezpośredniego. Zamiar bezpośredni zachodzi wtedy, gdy sprawca przestępstwa działa, chcąc popełnić czyn zabroniony. Do pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej na podstawie art. 54 ust. 1, art. 58 z wyjątkiem nakłaniania oraz art. 62 UoPN, wystarczające jest jednak wypełnienie ich znamion przez sprawcę działającego w zamiarze ewentualnym, tj. wtedy gdy pomimo okoliczności, że sprawca nie chce popełnić czynu zabronionego, zdaje sobie sprawę z możliwości jego popełnienia i godzi się na to.

W tym miejscu, z uwagi na tematykę pracy, tj. problem narkomanii u młodzieży gimnazjalnej, należy zadać pytanie o celowość omawiania zawartych w UoPN przepisów karnych. Zgodnie z art. 7 § 1 k.k. przestępstwo jest zbrodnią lub występkiem. Na podstawie § 2 wyżej powołanego artykułu, zbrodnią jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą. Zgodnie zaś z art. 7 § 3 k.k., występkiem jest czyn zabroniony zagrożony grzywną powyżej 30 stawek dziennych, karą ograniczenia wolności albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc. Wobec powyższego, czyny stypizowane w art. art. 54, art. 58 oraz art. 59 i 62 ust. 1 i 3 UoPN, z uwagi na dolegliwość grającej sprawcy kary (każdy z ww. czynów zagrożony jest karą pozbawienia wolności w wymiarze przekraczającym miesiąc) stanowią przestępstwa w rozumieniu art. 7 § 1 k.k.

W polskim prawie karnym obowiązuje zasada winy. Została ona wyrażona w art. 1 § 3 k.k., który stanowi, że nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego jeżeli nie można mu przypisać winy w trakcie czynu. Jak wskazuje doktryna „warunkiem przypisania winy jest osiągnięcie przez sprawcę takiego stopnia dojrzałości, że jest on w stanie rozpoznać społeczne znaczenie popełnianego przez siebie czynu”⁷. Polski ustawodawca przyjął słusznie, że jednym z wyznaczników dojrzałości osoby jest osiągnięty przez nią wiek. Z tego względu, na podstawie art. 10 § 1 i 2 k.k. na zasadach określonych w Kodeksie karnym, odpowiada ten, kto popełnił czyn zabroniony po ukończeniu 17 roku życia, w enumeratywnie zaś wymienionych przypadkach również osoba, która popełniła czyn zabroniony po ukończeniu 15 lat. W obecnie obowiązującym systemie szkolnictwa, co do zasady, uczniowie gimnazjów są w wieku 13-16 lat. Wydawać by się mogło więc, że skoro młodzież w wieku gimnazjalnym nie może ponosić odpowiedzialności za popełnienie przestępstwa, penalizacja określonych w UoPN czynów, związanych z szeroko poję-

⁷ A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I*, LEX Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007, rozważania dot. art. 10 k.k., pkt 1.1.

tym zjawiskiem narkomanii, nie ma wpływu na sytuację prawną nastolatków zażywających narkotyki. Jest jednak inaczej.

W tym miejscu konieczne jest powołanie regulacji, która znajduje zastosowanie do postępowania w sprawach o czyny karalne wobec osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale przed ukończeniem lat 17. Taką regulacją jest ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. Nr 35, poz. 228, z późn. zm.) – dalej UPN. *Ratio legis* powyższej regulacji, zgodnie z jej preambułą, jest m.in. przeciwdziałanie demoralizacji i przestępczości nieletnich, stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź z zasadami współżycia społecznego. Artykuł 1 § 1 pkt 1 i 2 tej ustawy wskazują dwie kategorie osób, do której znajduje ona zastosowanie. Na ich podstawie ustawę stosuje się w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji – w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 18 (jest to pierwsza z ww. grup) oraz do postępowania w sprawach o czyny karalne – w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17 (druga z ww. grup). Ponadto art. 1 § 2 pkt 2 ppkt a i b UoPN stwierdza, że ilekroć w ustawie jest mowa o czynie karalnym, rozumie się przez to czyn zabroniony przez ustawę pod groźbą kary jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo określone wykroczenie (wskazane enumeratywnie w ppkt b powołanego artykułu).

Wobec powyższego należy zaznaczyć, że skoro, jak już wskazano, czyny opisane w powołanych przepisach karnych UoPN należą do kategorii przestępstw, to ich popełnienie będzie mogło skutkować zastosowaniem wobec osoby nieletniego, środków przewidzianych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. Art. 2 UoPN stanowi, że przewidziane w ustawie działania podejmuje się w wypadkach, gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuści się czynu karalnego. W doktrynie wskazuje się wprawdzie, że „sam fakt popełnienia czynu karalnego wymienionego w art. 2 u.p.n. (UoPSN – przyp. aut.), jako okoliczność uzasadniająca podjęcie działań w trybie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich – nie stanowi podstawy do zastosowania środków wychowawczych czy poprawczych, jeśli nie wynika z demoralizacji nieletniego. Takie unormowanie jednoznacznie wskazuje, że popełnienie czynu karalnego nie uzasadnia samo przez się stosowania środków wychowawczych czy poprawczych”⁸.

W tym miejscu należy postawić jednak pytanie, czy popełnienie przez ucznia gimnazjum przestępstwa (za które nie będzie on ponosił odpowiedzialności na zasadach określonych w k.k. z uwagi na swój wiek) może stanowić podstawę do przedsięwzięcia wobec niego środków przewidzianych w UoPSN. Odpowiedź na tak postawione pytanie wydaje się twierdząca z dwóch powodów. Po pierwsze, ustawodawca wprost wyraził w art. 1 § 1 pkt 2 UoPSN, że przepisy tej ustawy

⁸ P. Górecki, S. Stachowiak, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 19.

stosuje się w sprawach o czyny karalne w stosunku do osób nieletnich. Po drugie zgodnie z art. 4 § 1 UoPSN każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, [...] ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu. Ustawodawca w powołanym artykule, poprzez posłużenie się stwierdzeniem w szczególności, zawarł otwarty katalog okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, wskazując w nich wprost popełnienie przez niego czynu zabronionego. Z tego względu, przyjmując, że popełnienie przez nieletniego przestępstwa nie powoduje automatycznego podjęcia wobec niego działań w trybie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, to i tak niewątpliwie stanowi przejaw jego demoralizacji, i stąd może, chociaż nie musi, prowadzić do podjęcia wobec nieletniego określonych działań na podstawie UoPSN. Dodatkowo w art. 10 UoPSN wskazano, że sąd rodzinny może orzec umieszczenie w zakładzie poprawczym nieletniego, który dopuścił się czynu karnego, o którym mowa w art. 1 § 2 pkt 2 lit. a (przestępstwa lub przestępstwa skarbowego – przyp. aut.), jeżeli przemawiają za tym wysoki stopień demoralizacji nieletniego oraz okoliczności i charakter czynu, zwłaszcza gdy inne środki wychowawcze okazały się nieskuteczne lub nie rokują resocjalizacji nieletniego.

Wobec powyższego należy wskazać, że szeroko pojęty problem narkomanii u młodzieży gimnazjalnej stanowi istotne zagrożenie nie tylko dla jej zdrowia i rozwoju psychofizycznego, ale może również stanowić podstawę umieszczenia 13-14-latka w zakładzie poprawczym w celu podjęcia wobec niego działań wychowawczych, w wypadku gdy zachodzą pozostałe przesłanki wskazane w art. 10 UoPSN.

Kryminologiczne aspekty narkomanii w środowisku młodzieży gimnazjalnej

Kryminologia jest nauką społeczną posiadającą wiele elementów łączących ją z prawem karnym, zajmującą się badaniem i gromadzeniem wiedzy na temat przestępstwa jako czynu osoby, zjawiska przestępczości, osoby sprawy i ofiary przestępstwa, oraz instytucji i mechanizmów stworzonych przez społeczeństwo w celu przeciwdziałania i zapobiegania zjawisku przestępczości⁹.

Nauka kryminologii wytworzyła wiele teorii starających się tłumaczyć przyczyny, które wpływają na powstawanie zjawiska przestępczości. Z uwagi na tematykę pracy, w artykule posłużono się teorią socjologiczną. Zgodnie z jej założeniami na zachowanie człowieka przemożny wpływ wywierają czynni-

⁹ K. Bulat i in., *Kryminologia*, *op. cit.*, s. 15.

ki społeczne. Okoliczność, w jakim otoczeniu osoba przebywa, kształtuje jej stosunek do przestrzegania prawa i może kształtować u człowieka stałą, tzn. istniejącą nawet po opuszczeniu danego środowiska, tendencję do nieprzestrzegania obowiązujących norm. Ww. teoria zakłada ponadto, że możliwe jest zidentyfikowanie czynników wywierających wpływ na kształtowanie u podmiotu negatywnych postaw, zaś ich wyeliminowanie może prowadzić do istotnego zmniejszenia natężenia zachowań przestępnych. Teoria socjologiczna zawiera w sobie szereg różnorodnych koncepcji wyjaśniających przyczyny powstawania przestępczości, skupiających się na różnych aspektach środowiska w którym człowiek funkcjonuje (np. teoria ekologiczna, przyczyny strukturalne czy zróżnicowanie kulturowe)¹⁰.

Rozpatrując problematykę narkomanii pośród młodzieży gimnazjalnej można również, przy zachowaniu dużej dozy ostrożności, odwołać się do założeń kierunku biopsychologicznego kryminologii. Nie wdając się w skomplikowane typologie ww. teorii, zdają się one skupiać na wpływie czynników wewnętrznych wobec człowieka na popełnienie przez niego przestępstwa, tj. źródła zachowań przestępnych doszukują się np. w cechach dziedziczonych, wrodzonych lub nabytych w wyniku urazów czy też chorób. Odżegnując się od koncepcji lombrozjańskich, należy wskazać, że takimi cechami miały być np. zaburzenia struktury chromosomów czy zaburzenia ośrodkowego układu nerwowego. Do czynników wewnętrznych, do których odnoszą się szeroko pojęte teorie biopsychologiczne, wpływających na zaistnienie zjawiska narkomanii u młodzieży gimnazjalnej, można by zaliczyć zmiany psychofizyczne zachodzące u młodzieży w okresie dojrzewania, mające wpływ na zmienność nastroju, drażliwość, rozchwianie emocjonalne i wzrost podatności na wpływ otoczenia.

Kluczowe dla powstawania zjawiska narkomanii u młodzieży gimnazjalnej jest zatem oddziaływanie na jednostkę dwóch głównych sfer społecznych jej życia, tj. kręgu rodzinnego oraz kręgu składającego się z pozostałych osób, z którymi uczeń ma styczność. Drugi z wymienionych kręgów zawiera zarówno kolegów ze szkoły, jak i rówieśników oraz inne osoby, z którymi dziecko ma styczność poza szkołą. Z uwagi na tematykę pracy, dalsze rozważania zostaną zawężone jedynie do oddziaływania na młodzież gimnazjalną jej środowiska szkolnego, tj. rówieśników i wychowawców. Dodatkowo na zjawisko narkomanii wśród młodzieży gimnazjalnej stymulująco wpływają zmiany psychofizyczne, które zachodzą w organizmach nastolatków.

Jak już podkreślono, co do zasady uczniowie szkół stopnia gimnazjalnego znajdują się w wieku 13-16 lat. Jest to wiek bardzo trudny, a zarazem kluczowy dla rozwoju osobowości młodych ludzi. Wtedy to kształtują się wzorce zachowania młodzieży, następuje jej wzmożona socjalizacja, otwarcie na wpływ różnego rodzaju czynników zewnętrznych. Należy z całą mocą podkreślić, że wiek 13 lat nie jest odpowiedni do zmiany przez dziecko środowiska szkolne-

¹⁰ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2007, s. 103 i nast.

go. W szkole podstawowej, która z reguły znajduje się w pobliżu miejsca zamieszkania dziecko funkcjonuje już w ukształtowanym otoczeniu koleżeńskim. W ciągu tygodnia styka się z pedagogami, którzy je znają, a często również utrzymują kontakt z rodzicami swoich uczniów. Mowa w tym miejscu szczególnie o wychowawcach, którzy prowadzą dzieci w klasach IV-VI. Truizmem jest wskazanie, że już w szkołach podstawowych powstaje hierarchia pomiędzy uczniami, w której każde dziecko ma swoje miejsce. Ukształtowała się ona przez lata wspólnej nauki, z reguły w tych samych klasach, a zatem grupach koleżeńskich dzieci, w których funkcjonują one od I klasy szkoły podstawowej, tj. od wieku 6-7 lat. Nagle w wieku 13 lat dziecko trafia do gimnazjum. Z reguły jest ono oddalone od dotychczasowej szkoły podstawowej. Zapisy do gimnazjum mają miejsce po przeprowadzonym sprawdzianie klas 6, więc również dochodzi do zróżnicowania uczniów na podstawie wyników ww. sprawdzianu. Niejednokrotnie młodzież z danej klasy VI zostaje rozszana po różnych gimnazjach z uwagi na dobrą lub gorszą opinię na temat poszczególnych szkół funkcjonującą pośród rodziców. Oprócz dzieci spoza rejonu, które dostały się do danego gimnazjum z uwagi na osiągnięte wyniki w nauce, trafiają do nowych klas również dzieci objęte rejonizacją. Z tego względu w nowych klasach połączona zostaje młodzież do tej pory sobie obca, która osiągała różne wyniki w nauce, zajmowała odmienne pozycje w dotychczasowej hierarchii klasowej oraz przyzwyczaiła się do różnych zachowań na polu klasowym.

Naturalną konsekwencją tworzenia nowych klas są tarcia pomiędzy uczniami oraz tworzenie się rozmaitych grup koleżeńskich rządzących się swoimi prawami. Do tego rodzaju grup aspirują z reguły uczniowie spoza nowego środowiska. Wiek 13-16 lat jest również okresem dojrzewania, pierwszych uczuć, młodzieńczych zauroczeń, związków, zerwań, porażek. Z uwagi na zmianę szkoły zmniejszeniu ulega również możliwość kontroli rodziców nad dorastającymi dziećmi. Jak uczy doświadczenie, wiek, w którym dzieci uczęszczają do gimnazjum jest okresem zwiększonej podatności na oddziaływanie grup koleżeńskich i chęci przypodobania się, czy to nowym znajomym czy też pierwszym miłośnikom. Ponadto dzieci w wieku gimnazjalnym, mając na uwadze medialne wzorce piosenkarzy oraz aktorów starają się udowodnić innym, w szczególności rodzicom jak bardzo są już dojrzały. Pojawia się u nich zainteresowanie nowymi doznaniem, przeżyciami, młodzieńczy bunt. Mają miejsce pierwsze kontakty z alkoholem, papierosami, a niekiedy, również z narkotykami. Można postawić pytanie, co gimnazjaliści zyskują dzięki otwarciu na narkotyki i inne używki? Mają więcej przyjaciół, są zapraszani na urodziny, dyskoteki i inne zabawy. Brylują w towarzystwie. Do czego może prowadzić tego rodzaju blichtr? Po pewnym czasie zabawa dobiega końca, pojawiają się problemy w szkole i w kontaktach z rodzicami. Nowi przyjaciele odsuwają się. Nastolatek zostaje sam z nalogiem. Nalogiem, który pochłania nie tylko czas i zdrowie, ale nadto absorbuje, ogarnia i wciąga zagłuszając pozostałe potrzeby. Na tak trudną

sytuację nakładają się problemy finansowe, zaczyna się podkradanie rodzicom pieniędzy, drobne kradzieże w sklepach. Pierwsze sygnały alarmowe ze szkoły, rozmowy z pedagogiem, wezwanie rodziców do wychowawcy.

Czy w istocie problem narkomanii wśród młodzieży gimnazjalnej jest tak poważny? Próba odpowiedzi na tak sformułowane pytanie została zaprezentowana w rozważaniach poniżej.

Rozpowszechnienie problemu narkomanii wśród młodzieży gimnazjalnej w oparciu o dane statystyczne

Zwróćmy uwagę na wyniki stosownych badań statystycznych. Można je znaleźć na stronie internetowej Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii¹¹. Wobec sporego zainteresowania problemem narkomanii w społeczeństwie nie uszedł on uwadze statystyki. Do chwili obecnej przeprowadzono już szereg różnego rodzaju badań, głównie w formie ankietowej, mających na celu sprawdzenie doniosłości problemu narkomanii wśród społeczeństwa. Poniżej omówione zostały wyniki badań statystycznych, których krąg zainteresowania zawężony został do wyników badań przeprowadzonych wśród młodzieży w wieku gimnazjalnym.

Omówione w pierwszej kolejności badanie¹² przeprowadzono w formie anonimowej ankiety wśród warszawskich gimnazjalistów, uczniów klas od I do III gimnazjów publicznych oraz niepublicznych, na losowo ustalonej próbie ponad 3000 uczniów. Badanie zostało powtórzone w dwóch następnych latach tak, aby objąć swoim zasięgiem młodzież w kolejnych klasach gimnazjum. Do zażycia narkotyków kiedykolwiek w życiu przyznało się 5% uczniów klas I, 10% uczniów klas II i 17% uczniów klas III gimnazjów publicznych oraz 2% uczniów klas I, 8% uczniów klas II i 16% uczniów klas III gimnazjów niepublicznych. Ukazuje to 3-4-krotny wzrost przynajmniej jednorazowego użycia narkotyków pomiędzy I a III klasą gimnazjów publicznych oraz 8-krotny wzrost takiego kontaktu z narkotykami pośród ankietowanych uczniów gimnazjów niepublicznych. Na pytanie o to, czy przynajmniej raz w ciągu 30 dni poprzedzających badanie ankietowany używał narkotyków twierdząco odpowiedziało 2% uczniów klas I, 4% uczniów klas II i 8% uczniów klas III gimnazjów publicznych oraz 1% uczniów klas I, 2% uczniów klas II i 7% uczniów klas III gimnazjów niepublicznych. Odpowiedzi na to pytanie również wskazują wprost proporcjonalny do postępu wieku wzrost kontaktów gimnazjalistów z narkotykami. Przedmiotowe badanie uwidocznilo również, że częściej po narkotyki sięgają chłopcy. W ciągu ostatnich 30 dni poprzedzających badanie narkotyki zażyło

¹¹ www.cinn.gov.pl/portal

¹² *Czynniki chroniące i czynniki ryzyka związane z zachowaniami problemowymi warszawskich gimnazjalistów: klasy I-III*, Instytut Psychiatrii i Neurologii, 2011, s. 49-51.

2,5 % uczniów klas I, 5,5% uczniów klas II i 10% uczniów klas III gimnazjów publicznych i niepublicznych. Po narkotyki sięgnęło również w tym samym odstępie czasu 1% uczennic klas I, 3% uczennic klas II i 5% uczennic klas III gimnazjów publicznych i niepublicznych. Przytoczone wyżej dane jasno wykazują, że po narkotyki sięgają częściej chłopcy, dodatkowo ilość dzieci, które miały kontakt z narkotykami rośnie 5-krotnie wśród uczniów klas III (bez różnicy czy pośród chłopców czy dziewczynek) w stosunku do uczniów klas I.

Następne z badań¹³ zostało przeprowadzone w 2011 r. na próbie, którą stanowiły dwie grupy młodzieży. Pierwsza z nich została utworzona z młodzieży urodzonej w 1995 r., która w czasie badania znajdowała się w wieku 15-16 lat (tj. w większości uczniów III klasy gimnazjum). Druga z przebadanych grup składała się z młodzieży urodzonej w 1993 r., mającej w czasie badania 17-18 lat. 95% ankietowanej młodzieży uczęszczało do szkoły. W badaniu wzięło udział 2623 uczniów III klas gimnazjum. W grupie gimnazjalistów 51% stanowiły dziewczęta, a 49% chłopcy. Badanie przeprowadzono w 2011 r. w formie anonimowej ankiety. Jej wyniki podano zaś w zestawieniu z danymi uzyskanymi na podstawie analogicznych badań z lat 1995, 1999, 2003 i 2007. Analizie zostaną poddane wyniki badań przeprowadzonych na próbie składającej się z uczniów III klas gimnazjów w latach 2003-2011. Do używania kiedykolwiek w życiu marihuany lub haszyszu w roku 2003 przyznało się 19,2%, w 2007 r. – 15,7%, a w 2011 r. – 24,3% ankietowanych gimnazjalistów. Do przyjęcia przynajmniej raz w życiu substancji wziewnych przyznało się w 2003 r. 9,3%, w 2007 r. 8,2%, a w 2011 r. 8,7% ankietowanych. O zażyciu przynajmniej raz w życiu ekstazy w 2003 r. poinformowało 2,8%, w 2007 – 2,5%, a w 2011 r. – 3% ankietowanych uczniów III klas gimnazjów. Powyższe statystyki wskazują na wzrost używania przez młodzież narkotyków pomiędzy 2003, a 2011 r., z niewielkim zmniejszeniem korzystania z nich w 2007 r. Dodatkowo na ich podstawie można zaobserwować dość dynamiczny wzrost kontaktów gimnazjalistów z marihuaną oraz haszyszem, w porównaniu do roku 2007, w 2011 r. liczba osób, które wskazały, że przynajmniej raz w życiu miały kontakt z tymi narkotykami wzrosła o 8,6%. W roku 2003 do przyjęcia przynajmniej raz w życiu GHB przyznało się 0,8%, w 2007 r. 0,5%, a w 2011 r. 1,2% ankietowanych gimnazjalistów. GHB jest to tzw. pigułka gwałtu, jest bezwonna oraz nie posiada smaku. Po jej zażyciu zdecydowanie zwiększa się podatność osoby na sugestię, dochodzi do zamroczenia oraz amnezji. Osoba nie pamięta zdarzeń mających miejsce w ciągu kilku godzin po zażyciu GHB. Narkotyk ten rozpuszcza się w napojach dzięki czemu można go szczególnie łatwo podać nieświadomej osobie na dyskotecę lub w innym miejscu gdzie spożywa się napoje. Jest często wykorzystywany do otumanienia późniejszych ofiar zgwałceń.

¹³ *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną*. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2011 r. Europejski program badań ankietowych w szkołach ESPAD, Instytut Psychiatrii i Neurologii, 2011.

Powyższe badania należy brać pod uwagę z pewną dozą ostrożności. Dzieje się tak albowiem w ankiecie pojawiło się pytanie o zażywanie przez młodzież nieistniejącego narkotyku tj. Relevinu. Do jego przynajmniej jednokrotnego zażycia przyznało się w trakcie badań w 2003 r. 0,6%, w 2007 r. 0,9%, a w 2011 r. 1,8% młodzieży. Trudno stwierdzić czym było spowodowane tego rodzaju zafalszowanie. Można jednak zaryzykować stwierdzenie, że mogła mieć na to wpływ chęć żartu lub okoliczność, że ankietowany wiedział, iż przyjął narkotyk jakiegoś rodzaju, jednak nie pamiętał jego nazwy, a nazwa Relevin wydała mu się być znajoma.

W trakcie badania z 2011 r. zapytano również gimnazjalistów o ich zdanie na temat dostępności różnego rodzaju środków psychoaktywnych, w tym również marihuany i haszyszu oraz ecstazy. Uzyskanie marihuany lub haszyszu uznano za niemożliwe 16,5%, za bardzo trudne 12,4%, za dosyć trudne 16,2%, za dosyć łatwe 25,6%, za bardzo łatwe 15,7%, wiedzy na ten temat nie miało natomiast 13,6% badanych gimnazjalistów. Uzyskanie ecstazy uznano za niemożliwe 28,7%, za bardzo trudne 14,9%, za dosyć trudne 15,7%, za dosyć łatwe 12,7%, za bardzo łatwe 5,5%, wiedzy na ten temat nie miało natomiast 22,5% badanych gimnazjalistów. Na podstawie ww. danych można wskazać, że ok. 40% gimnazjalistów uznaje za łatwe lub bardzo łatwe uzyskanie dostępu do marihuany lub haszyszu, a ok. 17% uważa uzyskanie ecstazy za łatwe lub bardzo łatwe. Przyjmując nawet, że część z ankietowanych minęła się nieco z prawdą (*vide* przypadek Relevinu) można przyjąć, że i tak spory odsetek gimnazjalistów ma dostęp do narkotyków skrępowany zapewne jedynie kwestiami finansowymi oraz ich wolną wolą.

Refleksja na temat pedagogicznych metod zwalczania zjawiska narkomanii w gimnazjach

Jak pokazują powyższe dane, problem zażywania narkotyków przez młodzież gimnazjalną nie jest kwestią odległą lub marginalną. Istnieje on w polskich szkołach pomimo działań podejmowanych przez wychowawców oraz środowisko pedagogiczne. Należy w tym miejscu postawić pytanie, czym jest spowodowana obecność narkotyków w szkołach oraz ich zażywanie przez młodzież. Czy możliwe jest wywieranie wpływu na ograniczenia zjawiska narkomanii wśród młodzieży gimnazjalnej dzięki podjęciu oddziaływań pedagogicznych. Odpowiedź na to pytanie może być twierdząca. Jednak podjęcie działań zmierzających do ograniczenia problemu narkomanii wśród uczniów wymaga działań wspólnie z rodzicami i młodzieżą. Dodatkowo, jak wskazują wyniki badań statystycznych, które zostały już wyżej powołane, największą wiedzę o dostępności narkotyków w szkołach i poza nimi posiada sama młodzież. Z tego

względu koniecznym i celowym jest podjęcie wspólnie z uczniami działań mających na celu weryfikację zagrożenia i kryminogennych zjawisk istniejącego w danym środowisku szkolnym. Doświadczenie uczy, że tego rodzaju działania przynoszą najlepsze efekty, gdy są podejmowane w sposób zapewniający pełną anonimowość uczniów.

Jako przykład przytoczyć tu można przypadek jednej ze szkół – liceum ogólnokształcącego – gdzie podjęto próbę wychowawczej rozmowy z uczniami klas II lub III dotyczącą zjawiska przemocy i przestępczości w szkole. Na salę gimnastyczną zaproszono uczniów ww. klas i zadano im na forum publicznym pytanie czy któryś z nich doświadczył przemocy w szkole lub słyszał o przypadku użycia siły fizycznej w kontaktach pomiędzy uczniami. Jeden z uczniów podniósł rękę. Wtedy obecny pedagog usiłował wypytać go o szczegóły zdarzenia. Rzecz jasna interwencja tego rodzaju, która miała miejsce w obecności innych uczniów, nie przyniosła żadnego rezultatu. Co więcej, mogła spowodować tzw. efekt mrozący polegający na tym, że inni uczniowie w obawie przed podobną reakcją ze strony pedagogów woleli przemilczeć inne niepokojące wydarzenia, o których z całą pewnością mieli wiadomości.

Z łatwością można sobie wyobrazić podjęcie tego rodzaju oddziaływań wobec gimnazjalistów w związku z pojawieniem się narkotyków w szkole. Udzielenie informacji o bójkach, które miały miejsce w szkole pomiędzy uczniami, mogłoby prowadzić przeważnie jedynie do ostracyzmu zawiadamiającego w grupie rówieśniczej. Jednak publiczne wyjawienie informacji na temat osób, które rozprawdają w szkole narkotyki lub ich używają mogłoby mieć dla zawiadamiającego znacznie gorsze konsekwencje, włącznie z pobiciem, zastraszeniem ucznia lub jego rodziny.

Jakiego zatem rodzaju środki, leżące w szczególności w gestii władz szkoły, mogą służyć minimalizacji problemu narkomanii wśród młodzieży gimnazjalnej? Oczywiście jest, że nie istnieją gotowe schematy, które będą uniwersalnie pasowały do każdego odnotowanego w danej szkole przypadku kontaktu uczniów z narkotykami. Można wskazać jednak pewne ogólne kierunki działań, które powinny pomóc ograniczyć to niebezpieczne zjawisko wśród nastolatków.

Po pierwsze, konieczne jest tworzenie mocnej więzi w środowisku szkolnym, polegającej w szczególności na pogłębianiu zaufania pomiędzy uczniami a gronem pedagogicznym. Najistotniejszą rolę w tworzeniu mocnych więzi pomiędzy uczniami a szkołą pełni rzecz jasna wychowawca klasy. Może on dzięki częstszym kontaktom obserwować na bieżąco zmiany w zachowaniu uczniów, podejmować z nimi rozmowy oraz sygnalizować niepokojące zjawiska rodzicom. Przy podejmowaniu tego rodzaju działań należy jednak zwracać uwagę na zachowanie przez nauczyciela odpowiedniego autorytetu wobec uczniów, tzn. nauczyciel nie może być postrzegany przez młodzież jako wyrozumiały „kolega”. Niewątpliwie wpływałoby to na rozluźnienie stosunków w klasie oraz

na spadek dyscypliny w danej grupie szkolnej. Wychowawca powinien pełnić rolę osoby, do której uczeń może się udać bez obawy, że o problemach, które wyjawi pedagogowi, dowiedzą się jego koledzy. Pedagog powinien być również dobrze przeszkolony w przedmiocie właściwych wzorców postępowania w sytuacjach problemowych. Należałoby również zapewnić nauczycielom szkolenia w niezbędnym zakresie, dzięki którym uzyskaliby oni wiedzę na temat rozpoznawania objawów spożycia narkotyków przez uczniów oraz kroków, które powinni przedsięwziąć w wypadku powzięcia podejrzenia w stosunku do poszczególnych dzieci.

Dodatkowo należy również zwrócić uwagę, aby godzina wychowawcza nie była czasem, w którym uczniowie mogą odrobić zaległe prace domowe, porozmawiać z kolegami lub godziną, w czasie której wychowawca może przeprowadzić lekcję jakiegoś przedmiotu. W trakcie godzin wychowawczych należy prowadzić z uczniami dyskusje na temat niepokojących zachowań, konsekwencji zażywania narkotyków oraz oznak pojawienia się uzależnienia w wypadku zażywania najpopularniejszych środków odurzających. Dodatkowo wskazane jest korzystanie z różnego rodzaju form przekazu, np. filmów dokumentalnych i fabularnych, na których przedstawione są losy młodych narkomanów. Tego rodzaju audycje zawierają niekiedy wstrząsające sceny, jednak za racjonalne należy uznać ukazanie uczniom konsekwencji zażywania narkotyków przez inne osoby. Wtedy nastolatek, sięgając po pierwszą w życiu tabletkę lub „działkę”, będzie miał świadomość do czego może doprowadzić chwila słabości. Nie mniej ważnym jest, aby przekazać uczniom wiedzę na temat sposobów wciągania młodzieży przez dealerów w nałóg narkotykowy. Przykładowo, często stosowanym przez dealerów sposobem jest darmowe udzielanie narkotyków uczniom, tak aby mogli oni przekonać się, jaką przyjemność może im przynieść ich zażywanie. Nie jest wprawdzie pewnym, że każda z osób, które otrzymały narkotyk za darmo, sięgnie po niego po raz kolejny, jednak należy mieć na względzie skłonność młodzieży do nowych doświadczeń. Często po pierwszym kontakcie z narkotykami przyjdzie drugi raz, a po nim następny. Warto również wskazywać uczniom czym jest dobrze pojęta asertywność o tym, że nie wolno poddawać się naciskom grupy koleżeńskiej i nie powinno się robić niczego wbrew sobie. Nastolatków należy również uświadamiać, że poszczególni uczniowie zasługują na akceptację kolegów nie dlatego, że zrobią to czego oczekuje od nich grupa rówieśnicza, ale dlatego, że są tak samo wartościowi jak pozostali jej członkowie.

Kolejnym ważnym elementem w przeciwdziałaniu narkomanii w szkołach jest wytworzenie wśród nauczycieli i dyrekcji szkół poczucia solidarności polegającego nie na ukrywaniu błędów i maskowaniu niedociągnięć i problemów, ale na stworzeniu u pracowników szkoły poczucia wsparcia w podejmowaniu trudnych, ale i koniecznych działań. Nie może być tak, że wychowawca, który monituje dyrekcję o podejrzeniu pojawienia się w klasie zagrożenia narkotyka-

mi pozostaje osamotniony, a jego przełożeni zdają się nie zauważać problemu, ewentualnie kierują nauczyciela z jego wątpliwościami do Policji lub prokuratury. Niepokojącym jest również zjawisko polegające na przemilczeniu przez pedagogów niepokojących zjawisk wśród uczniów klas III gimnazjum. Niekiedy szkoły kierują się źle pojętą zasadą oportunistyczną, przyjmując, że jako uczniowie ostatniej klasy opuszczą oni szkołę w niedługim czasie, a problem rozwiąże się sam, nie wpływając przy tym negatywnie na opinię szkoły. W żadnym razie nie można pozwolić na tego typu działania. Są one szkodliwe dla samej szkoły, ponieważ młodzież bardzo szybko dowiaduje się o istnieniu tego typu praktyk po stronie dyrekcji. Prowadzi to w pewnym stopniu do spadku zaufania uczniów w stosunku do kadry pedagogicznej oraz pojawienia się atmosfery bezkarności. Dodatkowo niepożądane zachowania z łatwością rozprzestrzeniają się wśród znajomych dotkniętego problemem narkomanii ucznia oraz wśród uczniów klas młodszych. Skutkuje to eskalacją występowania negatywnych zjawisk w placówce oświatowej. Niekiedy władze szkół zdają się nie zauważać, że o ile uczeń III klasy, po zakończeniu roku szkolnego opuszcza daną szkołę, o tyle uczeń I klasy, który na tak wczesnym etapie nauki zaczął swoją „przygodę” z narkotykami, będzie przez kilka lat absorbował uwagę pedagogów i negatywnie oddziaływał na kolegów.

Nie wolno również zapominać, że im wcześniej problem uzależnienia zostanie u młodego człowieka wykryty, tym mniej poważne dla jego zdrowia i psychiki będą skutki używania substancji odurzających. Samo zresztą oddziaływanie, mające na celu wyrugowanie negatywnych skłonności będzie znacznie bardziej skuteczne gdy zostanie wdrożone odpowiednio wcześniej. Dodatkowo, jak już wskazano, w wieku 15-16 lat u młodzieży wykształcają się zachowania, przyzwyczajenia, które będą w następnych latach wpływały na rozwój jego osobowości.

Następnym rodzajem działań, które może podejmować placówka oświatowa w celu ograniczenia problemu narkomanii wśród uczniów jest współpraca z rodzicami. Taką współpracę należy prowadzić nie na zasadzie obciążania drugiej strony odpowiedzialnością za problemy, ale w atmosferze zrozumienia, dyskrecji oraz wszechstronnego wsparcia rodzica ze strony szkoły. Tego rodzaju wsparcie powinno mieć zarówno aspekt psychologiczny, tu nieocenioną może być pomoc szkolnego psychologa, rozmowa z rodzicem, ale i aspekt administracyjno-prawny. Szkoła powinna jasno wskazać rodzicom uczniom dotkniętym problemem uzależnienia od narkotyków, gdzie mogą uzyskać pomoc, jakie mogą być prawne konsekwencje uzależnienia ich dzieci, oraz jakie zachowania powinny budzić czujność rodzica. Nie można dopuszczać do sytuacji, w której rodzic zostaje sam z problemem, a przeciwko niemu oddziałuje aparat szkoły, któremu zależy na ukryciu problemu lub przeniesieniu ucznia do innej placówki. Działania rodzica w takiej sytuacji skupiają się natomiast na umożliwieniu dziecku pozostania w szkole oraz eskalacji konfliktu z władzami placówki oświatowej. Właściwym, jak już wskazano, w takiej sytuacji jest udzielenie

wsparcia dla danej rodziny oraz współpraca w oddziaływaniu wychowawczym na małoletniego, a gdy jest to konieczne skorzystanie z wyspecjalizowanych organów publicznych.

Przedstawione przez autora kierunki działań zmierzających do zwalczania problemu narkomanii w szkołach nie wyczerpują wszystkich możliwych form przeciwdziałania zjawiskom niepożądanym. Wydaje się zresztą, że próby sformułowania uniwersalnego modelu postępowania w tego rodzaju sprawach są skazane na niepowodzenie, ponieważ każdą tego typu sytuację należy traktować indywidualnie i poszukiwać rozwiązań najbardziej właściwych w danej sytuacji.

Zakończenie

W niniejszej pracy podjęto próbę wszechstronnego omówienia problematyki narkomanii w gimnazjach. Niestety przeprowadzone badania i dane statystyczne potwierdzają, że młodzież gimnazjalna ma dostęp do narkotyków. Podejmowane przez rodziców, wychowawców oraz inne podmioty działania są nie zawsze wystarczające, aby przynajmniej zminimalizować ryzyko kontaktu dzieci, bo tak należy określić młodzież w wieku 13-16 lat, ze środkami odurzającymi. Artykuł ukazuje różne aspekty przedmiotowego zagadnienia, nie stroniąc również od krytycyzmu wobec działań pozornych podejmowanych przez niektóre władze szkolne, a mających na celu ukazanie, że dana szkoła przeciwdziała narkomanii. Niestety odpowiedź na postawione na wstępie pracy pytanie, czy możliwym jest wyrugowanie problemu narkomanii z polskich gimnazjów, musi być negatywna. Nie jest możliwym odcięcie młodzieży od środków odurzających. Jeżeli gimnazjalista będzie chciał spróbować marihuany lub innego tego rodzaju środka, uzyska do niego dostęp w szkole, co bardzo trudno przyznać pedagogowi, lub poza jej murami. Co zatem można przedsięwziąć? Czy oznacza to, że walka z uzależnieniem młodzieży jest tzw. walką z wiatrakami? Absolutnie nie. Rodzice, pedagodzy, przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości i innych podmiotów muszą przeciwdziałać wszelkimi dostępnymi środkami występowaniu i rozprzestrzenianiu się zjawiska narkomanii pośród młodzieży, w tym wśród gimnazjalistów. Koniecznym jednak jest podejmowanie tego rodzaju działań w porozumieniu oraz w zaufaniu pomiędzy rodzicami a szkołą. Wydaje się, że środki przewidziane przez prawo karne oraz przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich powinny stanowić tzw. *ultima ratio*. Możliwym, w ocenie autora, jest marginalizacja omawianego zjawiska dzięki podejmowaniu wielotorowych oddziaływań zarówno w odniesieniu do gimnazjalistów, ich rodziców, jak i samych pedagogów, tak aby w momencie, w którym zagrożenie narkomania dotknie ich dzieci czy wychowanków byli oni gotowi stawić temu czoła. Jednocześnie powinni oni mieć świadomość, że w razie potrzeby stanie za nimi autorytet państwa oraz jego organów.

**DRUG ADDICTION AMONG JUNIOR HIGH SCHOOL
STUDENTS – SELECTED REGULATIONS
IN THE LIGHT OF CRIMINAL LAW AND
THE LAW ON THE PREVENTION OF DRUG ADDICTION**

Abstract

The subject of this work is the phenomenon of drug abuse among junior high school students from the perspective of penal studies and pedagogy. The work concerns a number of issues related to the concept of drugs and the addiction to them. There was also given a notice about the criminal nature of the behavior associated with the drug use. The methods for preventing the subject phenomenon among the youth were suggested this work paying special attention to the need for cooperation between school and parents.